
Podpora zdraví

**Aktuální situace v oblasti
politiky podpory zdraví v ČR**

MUDr. Jarmila Rážová, Ph.D.

Státní zdravotní ústav

ZÁKLADNÍ TEORETICKÉ PŘÍSTUPY

- Historický vývoj zdravotní situace a její interpretace
- Pojetí zdraví (definice, modely, zdraví jako hodnota)
- Chápání determinant zdraví
- Co se s tím dá dělat, jak zlepšit zdraví lidí (péče o zdraví, medicína a Public Health, podpora zdraví, zdravotní výchova, zdravotní gramotnost a zdravotní politika)

Pojetí zdraví (definice, modely, zdraví jako hodnota)

DEFINICE

Zdraví je stav úplné tělesné, duševní a sociální pohody a nejen nepřítomnost nemoci nebo vady.

Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity.

(WHO, 1946).

MODELY ZDRAVÍ

Biomedicínský model zdraví

- Hlavní roli zde hrají symptomy nemoci, diagnostická kritéria, dostupnost diagnózy nemoci a vhodná terapie. Takové pojetí vychází z běžné klinické praxe.
- Aby se podařilo účinně, hospodárně a humánně zvládat zdravotní problémy lidí, je nezbytné překročit hranice biomedicínského modelu zdraví a osvojit si poznatky začleňující zdraví a péči o ně do širších ekologických a sociálních souvislostí.

MODELY ZDRAVÍ

EKOLOGICKO SOCIÁLNÍ

- Orientace na jedince jako člena sociálních skupin (rodina, zaměstnání, společnost) v populačním kontextu.
- Zájem o všechny a zejména sociální charakteristiky zdraví (věk, vzdělání, příjem apod.).
- Vnímavost ke kulturním, sociálním i individuálním humánním hodnotám a studium jejich vztahu ke zdraví.

MODELY ZDRAVÍ

EKOLOGICKO SOCIÁLNÍ

- Pozornost věnovaná jak objektivní, tak subjektivní stránce zdraví a jeho poruch.
- Studium vztahu jednání lidí a zdraví v kontextu každodenního života.
- Zdraví je podmíněno vztahy mnoha lidí a zdaleka nejde jen o důsledek vztahu lékaře a pacienta.

MODELY ZDRAVÍ

EKOLOGICKO SOCIÁLNÍ

- **Vědomí vlastní důstojnosti, péče o sebe sama, pocit sounáležitosti a dobrá vůle pomoci ostatním tvoří základní východisko péče o zdraví i poskytování zdravotnických služeb.**
- **Respektování skutečnosti, že lidé mohou příznivě reagovat na celou škálu metod péče o zdraví (neexistuje jen jediná cesta).**

ZDRAVÍ JAKO HODNOTA

INDIVIDUÁLNÍ
SOCIÁLNÍ

INDIVIDUÁLNÍ HODNOTA ZDRAVÍ

- Je spojena s pudem sebezáchovy. Bohužel, hodnotu zdraví si mnozí lidé uvědomí, až když onemocní.
- Cestou k lepšímu pochopení hodnoty zdraví by měla být výchova posilující důstojnost a svébytnost lidí. Nežádoucí jsou hrozby a vyvolávání strachu.
- Aktivita jedinců je žádoucí a důležitá. Na řešení některých závažných problémů však izolované snahy jedinců nestačí.

SOCIÁLNÍ HODNOTA ZDRAVÍ

- Každý populační celek, má-li přežít, musí věnovat pozornost zdraví lidí.
- Důvody takové pozornosti jsou historicky a sociálně podmíněny.
 - Důležitým důvodem byla snaha o postavení náležitě silné armády.
 - Dalším důvodem byla ekonomická výkonnost populace.
- Základním důvodem je ovšem to, že je dobré být zdravý a těšit se spolu se svými blízkými ze všeho, co zdravý a plný lidský život přináší.

Chápání determinant zdraví

- **Životní styl**
- **Genetický základ**
- **Péče o zdraví a zdravotnictví**
- **Životní prostředí (kulturní, ekonomické, sociální a další podmínky života lidí)**

SOCIÁLNÍ DETERMINANTY

1. **Zdraví souvisí se sociálním gradientem.**
2. **Stres poškozuje zdraví.**
3. **Zdravotní a sociální podmínky v dětství ovlivňují další zdravotní osud jedince.**
4. **Chudoba a sociální izolace zkracuje život.**
5. **Stres na pracovišti zvyšuje riziko nemocí.**

SOCIÁLNÍ DETERMINATY

6. Jistota zaměstnání zlepšuje zdraví, nezaměstnanost je příčinou nemocí a předčasných úmrtí.
7. Sociální opora a sociální kontakty zlepšují zdraví.
8. Spotřeba alkoholu, cigaret a drog je ovlivňována sociálním prostředím.
9. Zdravé potraviny jsou politickým problémem.
10. Zdravá doprava, to je chůze, jízda na kole a dobrá veřejná doprava.

PUBLIC HEALTH

je definováno jako:

„organizované úsilí společnosti s cílem chránit, rozvíjet a navracet zdraví lidí“.

Jde o kombinaci vědeckých poznatků, dovedností i názorů směřujících k udržení a zlepšení zdraví lidí prostřednictvím kolektivních anebo sociálních aktivit. PUBLIC HEALTH je instituce, vědecký obor i praxe.“

Kickbush I.: Involvement in health: A social concept of health education. International Journal of Health education, 24 (Suppl.): 1981

- od zdraví na předpis k podpoře zdraví
- od změny chování jednotlivce k systematickému populačnímu přístupu
- od medicínské orientace k docenění kompetence laické veřejnosti
- od autoritativní zdravotní výchovy k podporující zdravotní výchově.

HLAVNÍ TŘI PROGRAMOVÉ SMĚRY:

- Podpora zdraví
- Preventivní zdravotní výchova
- Podporující zdravotní výchova.

Concept and principles of health promotion.

Report of WHO meeting (1984)

HP vychází z těchto pěti základních principů:

1. HP je více zaměřeno na celou populaci a na podmínky její existence než na vymezené populační skupiny vystavené vyššímu riziku určitého onemocnění.
2. HP se věnuje zejména takovým opatřením, která postihují determinanty zdraví i nemocí.
3. HP využívá sice různé, ale především komplementární (tj. doplňkové, zejména ke spolupráci vedoucí) metody a postupy.
4. HP usiluje o účast a konkrétní podíl veřejnosti.
5. Zdravotní pracovníci, zejména v základní zdravotní péči, hrají důležitou roli v dalším rozvoji a plném uplatnění HP.

Zaměření podpory zdraví

- Přístup ke zdraví (snížení nerovností)
- Zdravé životní prostředí
- Zdravé chování a podpora zvládnání zdravotních problémů
- Růst znalostí a šíření informací.

Priority podpory zdraví

- Vyjasnit pojem podpory zdraví na všech úrovních řízení
- Politický souhlas s podporou zdraví
- Průběžné konzultace, dialog a výměna myšlenek
- Zhodnocení stávající situace
- Výzkum a hodnocení je základní podmínkou účinných aktivit.

Problémy

- Je nebezpečí, že zdraví bude pojato jako hlavní smysl života a tato ideologie se stane diktátem (healthism).
- Byla by chyba se orientovat jen na jednotlivce a obviňovat je, když onemocní. Je nezbytné brát v úvahu i sociální a ekonomické a další problémy.
- Lidé by neměli být diskriminováni v důsledku svých znalostí, dovedností nebo přesvědčení. Poskytování prostředků a informací by nemělo zvyšovat rozdíly mezi lidmi.
- Je nebezpečí, že podporu zdraví ovládne jen jedna profesní skupina a že budou podceněni ostatní odborníci a laická veřejnost.

HEALTH PROMOTION

(podpora zdraví)

- **Pomoc lidem usnadňující jim správnou volbu zdravého životního stylu.**
- **Pomoc politikům a organizátorům usnadňující jim přijmout taková rozhodnutí, která vedou ke zdraví.**
- **Usilovat o růst zájmu lidí o zdraví, o posílení odpovědnosti za zvládání zdravotních problémů a o rozšíření podílu veřejnosti na zdravotní péči.**

PREVENCE A HEALTH PROMOTION

HEALTH PROMOTION ZDRAVÍ

PREVENCE

NEMOC

MEZINÁRODNÍ KONFERENCE

- **Ottawa 1986**
- **Adelaide 1988**
- **Sundsväl 1991**
- **Jakarta 1997**
- **Mexico 2000**
- **Bangkok 2005**

Podpora zdraví (Ottawská charta, 1986)

Tři základní předpoklady podpory zdraví:

- Zdraví je základem sociálního, ekonomického a osobního rozvoje;
- Podpora zdraví usiluje o rovnost ve zdraví a kontrolu faktorů, které zdraví ovlivňují;
- Resort zdravotnictví je prostředníkem různých zájmů ve prospěch zdraví, ale za zdraví plně neodpovídá.

Podpora zdraví (Ottawská charta, 1986)

Tyto předpoklady se **realizují pěti strategiemi:**

- Tvorbou politiky reflektující zdraví
 - Tvorbou prostředí příznivého pro zdraví
 - Podporou komunitních aktivit posilujících zdraví
 - Rozvojem osobních dovedností posilujících zdraví
 - Zaměřením zdravotních služeb na primární péči a na zdravotní potenciál lidí a populace.
-
- **Investice do zdraví**, která zdůrazňuje sdílenou odpovědnost za zdraví a ekonomické a sociální souvislosti zdravotní politiky.
(Veronská iniciativa, 2000)

Podpora zdraví

- Klíčovými prostředky naplnění podpory zdraví je **prevence nemocí, výchova ke zdraví a veřejná politika zohledňující zdraví.**
- **Multidisciplinární přístup veřejné politiky zaměřený na určení a ovlivnění klíčových determinant zdraví umožňuje efektivnější ovlivňování zdravotního stavu populace.**
- Prevence musí probíhat **zároveň na úrovni populace a v individuální rovině.**

PODPORA ZDRAVÍ (VÝVOJ)

ZDRAVOTNÍ VÝCHOVA

ZÁKLADNÍ VÝCHODISKO
I TRVALÁ HODNOTA

PODPORA ZDRAVÍ

ZDRAVOTNÍ POLITIKA

ZDRAVOTNÍ GRAMOTNOST

EMPOWERMENT

(POSÍLENÍ, ZPLNOMOCNĚNÍ, UMOŽNĚNÍ)

INDIVIDUÁLNÍ

SOCIALNÍ

TŘI ZÁKLADNÍ ČÁSTI ZDRAVOTNÍ VÝCHOVY

- **Edukace pacientů** (pokyny pro nemocné)
- **Varování a ochrana před vlivy ohrožujícími zdraví (rizikové faktory)** a informace o možnostech osobních, skupinových i institucionálních aktivit k ochraně a rozvoji zdraví
- **Výchova ke zdraví** ve smyslu meziresortního úsilí, které směřuje ke zlepšení zdraví lidí (vyučovací předmět na školách).

TŘI ZÁKLADNÍ ČÁSTI ZDRAVOTNÍ VÝCHOVY

- **Edukace pacientů** (pokyny pro nemocné)
- **Varování a ochrana před vlivy ohrožujícími zdraví (rizikové faktory)** a informace o možnostech osobních, skupinových i institucionálních aktivit k ochraně a rozvoji zdraví
- **Výchova ke zdraví** ve smyslu meziresortního úsilí, které směřuje ke zlepšení zdraví lidí (vyučovací předmět na školách).

TŘI ZÁKLADNÍ ČÁSTI ZDRAVOTNÍ VÝCHOVY

- **Edukace pacientů** (pokyny pro nemocné)
- **Varování a ochrana před vlivy ohrožujícími zdraví (rizikové faktory)** a informace o možnostech osobních, skupinových i institucionálních aktivit k ochraně a rozvoji zdraví
- **Výchova ke zdraví** ve smyslu meziresortního úsilí, které směřuje ke zlepšení zdraví lidí (vyučovací předmět na školách).

ZDRAVOTNÍ POLITIKA

- projev zájmu a odpovědnosti za zdraví lidí a výraz touhy po spravedlnosti při spravování záležitostí obce.

(Konference SZO v Adelaide 1988).

(EVIDENCE BASED HEALTH POLICY)

Vybrané dokumenty významné pro podporu zdraví v ČR po roce 1989

- ❑ **Národní program zdraví (1995)**
- ❑ **Akční plán zdraví a životního prostředí České republiky (UV ČR 810/1998)**
- ❑ **Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví ve znění pozdějších předpisů**
- ❑ **Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR – Zdraví pro všechny v 21. století (UV ČR 1046/2002)**
- ❑ **Hodnocení politiky podpory zdraví a její infrastruktury v ČR (závěrečná zpráva v rámci projektu BCA, 2004)**

A další (Národní Strategie BESIP, Národní cyklostrategie, Národní program přípravy na stárnutí atd.)

Program ZDRAVÍ 21

- Program je národní variantou programu WHO „Health for All in the 21st Century“
- Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR – Zdraví pro všechny v 21. století (Program ZDRAVÍ 21) byl schválen vládou ČR jako usnesení vlády č. 1046 dne 30. října 2002
- Na realizaci programu se podílejí všechny resorty a MZ ČR má za úkol jednou ročně k 30. 9. podat vládě zprávu o jeho plnění na meziresortní úrovni za minulý rok
- Čtvrtá zpráva o naplňování programu ZDRAVÍ 21 za rok 2006 je k dispozici na www.mzcr.cz/index.php?kategorie=211

„Zdraví ve všech politikách“

- **ZDRAVÍ 21 je také součástí strategických rozvojových dokumentů některých krajů ČR**

Středočeský, Královéhradecký, Pardubický, Jihomoravský a Moravskoslezský...

- **PODPORA ZDRAVÍ je zakotvena ve zdravotní koncepci či zdravotní politice některých krajů**

Středočeský, Ústecký, Liberecký, Pardubický, Olomoucký a Moravskoslezský...

Příklady aktivit v podpoře zdraví

- Národní akční plán prevence dětských úrazů na léta 2007 – 2017
- Prohlubování informací o zdraví v rámci Rámcově vzdělávacích programů – obor „Výchova ke zdraví“, obor „Tělesná výchova“; Prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže
- Regulace reklamy, která propaguje rizikový životní styl mládeže – prostřednictvím Krajských živnostenských úřadů
- Realizace kampaní zaměřených na bezpečnost silničního provozu – prevence dopravních úrazů
- Projekty podpory zdraví (úrazy, zdravý životní styl, správná výživa, zvyšování pohybové aktivity)
- Konference „Křižovatky podpory zdraví 2007“ Atd.
- Zdravotní plány měst a obcí – pracovní sk. na MZ

Příklady dobré praxe v PPZ

■ Komplexní projekty

Zdraví 21 v Libereckém
regionu

*KHS Libereckého kraje se
sídlem v Liberci*

■ Komunitní projekty

Škola podporující zdraví –
regionální síť

SZÚ + KHS a ZÚ (MZ)

Zdravé město

NSZM ČR

■ Prevence úrazů

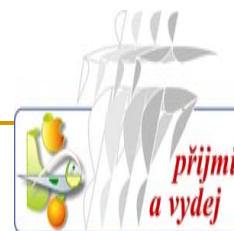
Bezpečná komunita Kroměříž
Na kolo jen s přilbou
Město Kroměříž

■ Výživa a pohybová aktivita

Chutný život – správná výživa
a vhodný pohyb –
předpoklad a prostředek
zdravého stárnutí

Přijmi a vydej

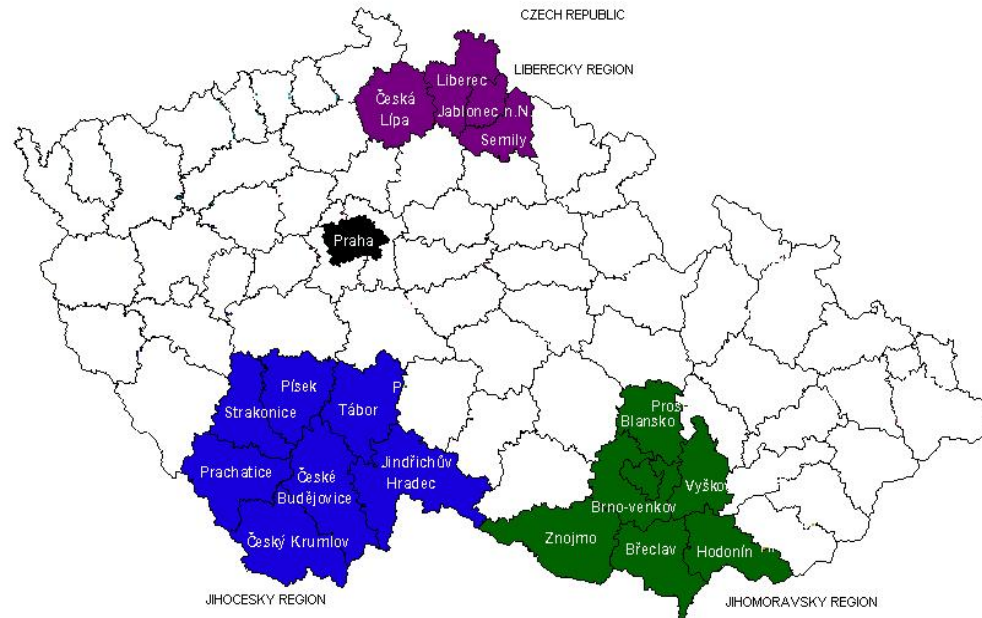
SZÚ Praha + ZÚ

INVESTICE PRO ZDRAVÍ V REGIONECH ČI

Projekt BCA mezi MZ ČR a WHO na období 2004 - 2005 a 2006-2007

- **Cíl: propojení zdraví populace se sociálním a ekonomickým rozvojem regionů.**

Zákon č. 258/2000 Sb.

Zdravotní ústavy a Státní zdravotní ústav § 86-87

(1) Zdravotní ústavy se sídlem v Praze, Kolíně, Českých Budějovicích, Plzni, Karlových Varech, Ústí nad Labem, Liberci, Hradci Králové, Pardubicích, Jihlavě, Brně, Olomouci, Ostravě a ve Zlíně. Zdravotní ústavy jsou příspěvkovými organizacemi; funkcí jejich zřizovatele plní Ministerstvo zdravotnictví.

Zřizují se k vyšetřování a měření složek životních a pracovních podmínek, výrobků, k vyšetřování biologického materiálu a k provádění biologických expozičních testů pro účely výkonu státního zdravotního dozoru

dále ke sledování ukazatelů zdravotního stavu obyvatelstva, monitorování vztahů zdravotního stavu obyvatelstva a faktorů životního prostředí a životních a pracovních podmínek, přípravě podkladů pro hodnocení a řízení zdravotních rizik a pro činnost orgánu ochrany veřejného zdraví jako složky integrovaného záchranného systému,

k podílení se na provádění místních programů ochrany a podpory zdraví, jakož i k výchově k podpoře a ochraně veřejného zdraví a k poskytování poradenských služeb a dalších služeb na úseku ochrany veřejného zdraví.

Zdravotní ústavy mohou v hlavní činnosti dále poskytovat závodní preventivní péči, specializovanou diagnostickou a ambulantní péči v oblastech mikrobiologie, imunologie, alergologie a parazitologie, provádět genotoxikologická a cytogenetická laboratorní vyšetření, vyšetření anti-HIV protilátek, referenční činnost, klinické hodnocení účinků léčiv, očkovacích látek a zdravotnických prostředků a ohniskovou dezinfekci, dezinfekci a deratizaci.

Zákon č. 258/2000 Sb.

§ 86

(2) Státní zdravotní ústav se sídlem v Praze se zřizuje
k přípravě podkladů pro národní zdravotní politiku, pro ochranu a podporu zdraví,
k zajištění metodické a referenční činnosti na úseku ochrany veřejného zdraví,
k monitorování a výzkumu vztahů životních podmínek a zdraví,
k mezinárodní spolupráci,
ke kontrole kvality poskytovaných služeb v ochraně veřejného zdraví,
k postgraduální výchově v lékařských oborech ochrany a podpory zdraví a
pro zdravotní výchovu obyvatelstva.

Státní zdravotní ústav může v hlavní činnosti dále provádět
vědeckou a výzkumnou činnost v ochraně a podpoře zdraví,
notifikační činnost,
činnost uvedenou v odstavci 1 a dále
činnost, pro jejíž výkon tento zákon jinak stanoví podmínku autorizace
nebo akreditace.

Státní zdravotní ústav je příspěvkovou organizací; funkci jejího
zřizovatele plní Ministerstvo zdravotnictví.

Zákon č. 258/2000 Sb.

§ 86

(3) Zdravotní ústavy a Státní zdravotní ústav jsou **zdravotnickými zařízeními**.

Jsou oprávněny zpracovávat za účelem přípravy podkladu pro tvorbu státní zdravotní politiky a sledování dlouhodobých trendů výskytu infekčních a jiných hromadně se vyskytujících onemocnění:

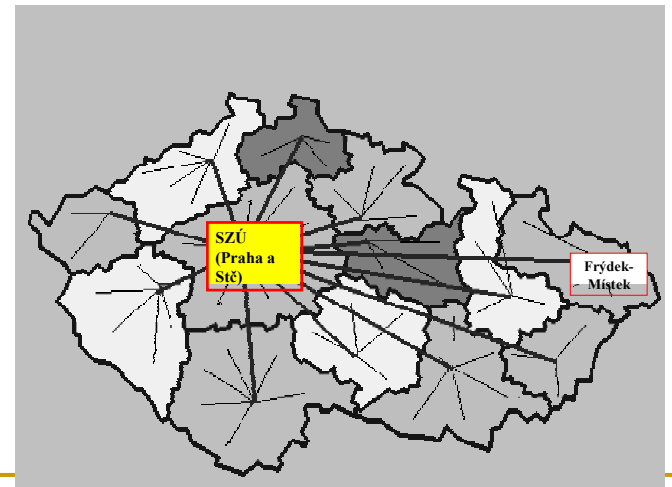
údaje o zdraví fyzických osob v souvislosti s předcházením vzniku a šíření infekčních onemocnění, ohrožení nemocí z povolání a jiných poškození zdraví z práce,
o expozici fyzických osob škodlivinám v pracovním a životním prostředí a o epidemiologii drogových závislostí a předávat je OOVZ.

(4) Statutárním orgánem zdravotních ústavů a Státního zdravotního ústavu je ředitel, kterého jmenuje a odvolává na návrh hlavního hygienika České republiky ministr zdravotnictví.
Další úkoly zdravotních ústavů a Státního zdravotního ústavu stanoví Ministerstvo zdravotnictví statutem.

(5) Zdravotní ústavy mohou vykonávat činnosti, pro jejichž výkon tento zákon stanoví podmínku autorizace nebo akreditace, jen pokud tuto podmínku splňují.

Státní zdravotní ústav a podpora zdraví v regionech

- ❑ od 1. 1. 2008 byla v SZÚ ustavena odborná skupina pro podporu zdraví v regionech s dislokovanými pracovišti se sídlem v krajských městech (s výjimkou MSK)
- ❑ OS vznikla v rámci probíhající restrukturalizace zařízení OPVZ přesunem 109 pracovníků Zdravotních ústavů
- ❑ od 1.9. 2008 jsou dislokovaná pracoviště oddělení podpory zdraví součástí Odboru podpory zdraví a hygieny dětí a mladistvých Centra odborných činností v OPVZ Státního zdravotního ústavu
- ❑ k 1. 1. 2009 zde pracuje 70 pracovníků – zdravotnických a nezdravotnických profesionálů se zkušenostmi a dovednostmi v podpoře zdraví, výchově ke zdraví a v primární prevenci nemocí

Státní zdravotní ústav a podpora zdraví v regionech

Zajišťuje:

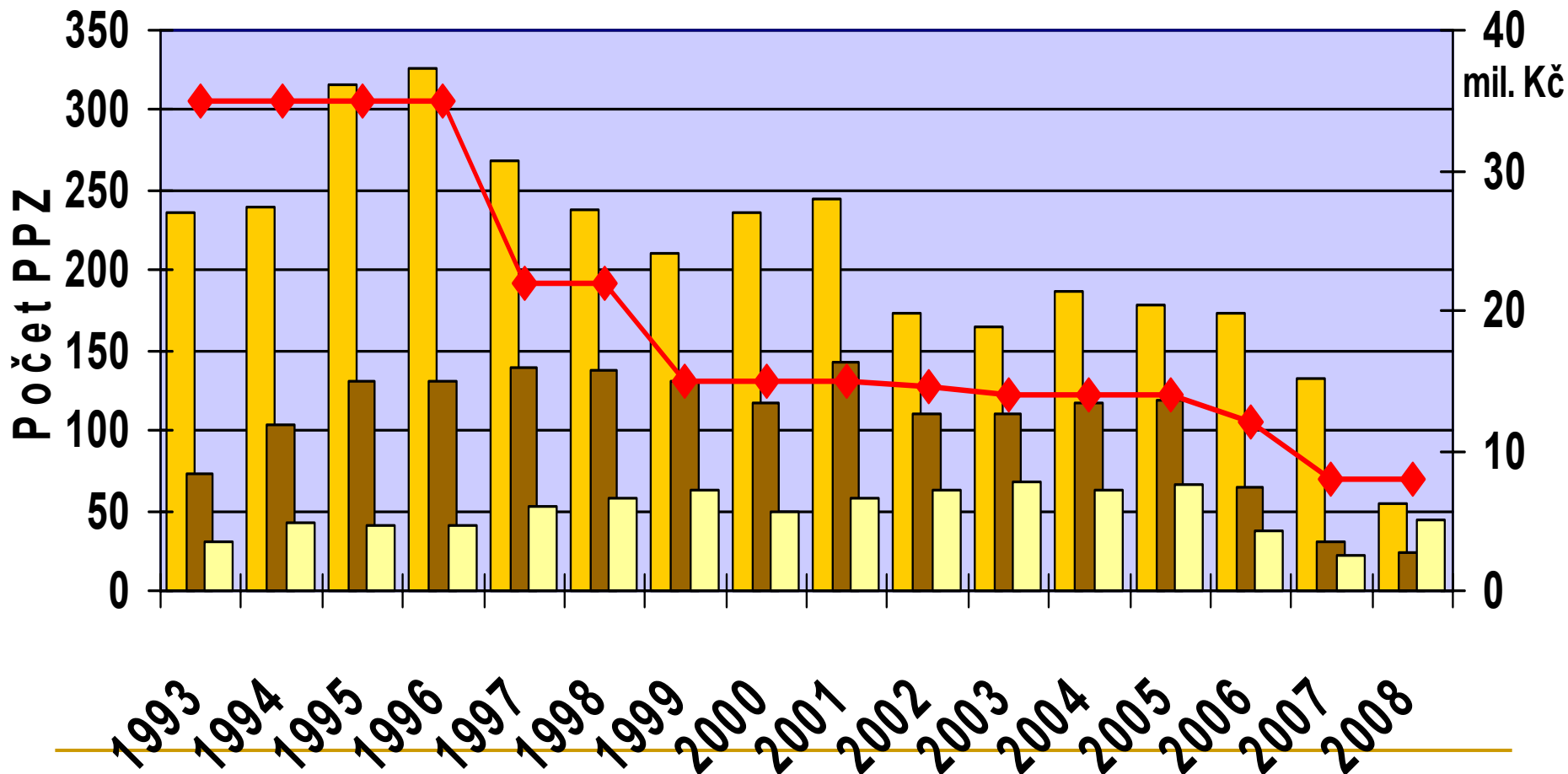
- ❑ realizaci celorepublikových programů podpory zdraví v krajích a realizaci krajských programů podpory zdraví
 - ❑ vzdělávání veřejnosti v ochraně a podpoře veřejného zdraví
 - ❑ odbornou konzultační a poradenskou činnost v oblasti ochrany a podpory zdraví a prevence nemocí (ChNO i infekčních):
 - zejména v hlavních oblastech **životního stylu** - výživa, pohybová aktivita, prevence kuřáctví, odvykání kouření a prevence dalších závislostí, zvládání zátěže a stresu; reprodukční chování včetně prevence sexuálně přenosných onemocnění a prevence úrazů;
 - zejména v **komunitních programech** (Škola podporující zdraví, Zdravý podnik, Zdravá města atd.)
 - mezinárodní spolupráci naplňováním konkrétních projektů EU a WHO,
-
- realizaci dílčích úkolů jednotlivých subsystémů ÚMS

Finanční zdroje pro podporu zdraví

- příspěvek státu na činnosti a aktivity vyplývající ze zákona č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví
- dotační program MZ Národní program zdraví – projekty podpory zdraví na intervenční aktivity v oblasti podpory zdraví připravený podle zásad a priorit stanovených náměstkem ministra pro ochranu a podporu veřejného zdraví a hlavním hygienikem ČR
- dotace z grantů dalších výběrových řízení MZ či dalších ministerstev
- dotace z krajských úřadů v rámci vypsání výběrových řízení na realizaci aktivit v oblasti podpory zdraví (projekty, Dny zdraví apod.)
- spolupráce se zdravotními pojišťovnami – zajištění aktivit financovaných z fondu prevence ZP
- strukturální fondy EU – MPSV, MŠMT, IOP
- účast na realizaci projektů v rámci 2. programu EU v oblasti veřejného zdraví a dalších mezinárodních projektech.

Výsledky VVŘ dotačního programu MZ NPZ-PPZ 1993-2008

Předloženo
 Počet schválených
 Procento schválených
 Dotace

Základní zásady činnosti ES v oblasti zdraví

- Strategie založená na společných hodnotách v oblasti zdraví
- Základní hodnotou je posílení práv občanů
 - Zdravotní politika Společenství musí pokládat práva občanů a pacientů za klíčové východisko
 - To zahrnuje
 - účast na rozhodovacím procesu a jeho ovlivňování
 - kompetence potřebné k dobré životní pohodě
 - „zdravotní gramotnost“
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0630:FIN:CS:PDF>
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:172:0041:0044:CS:PDF>

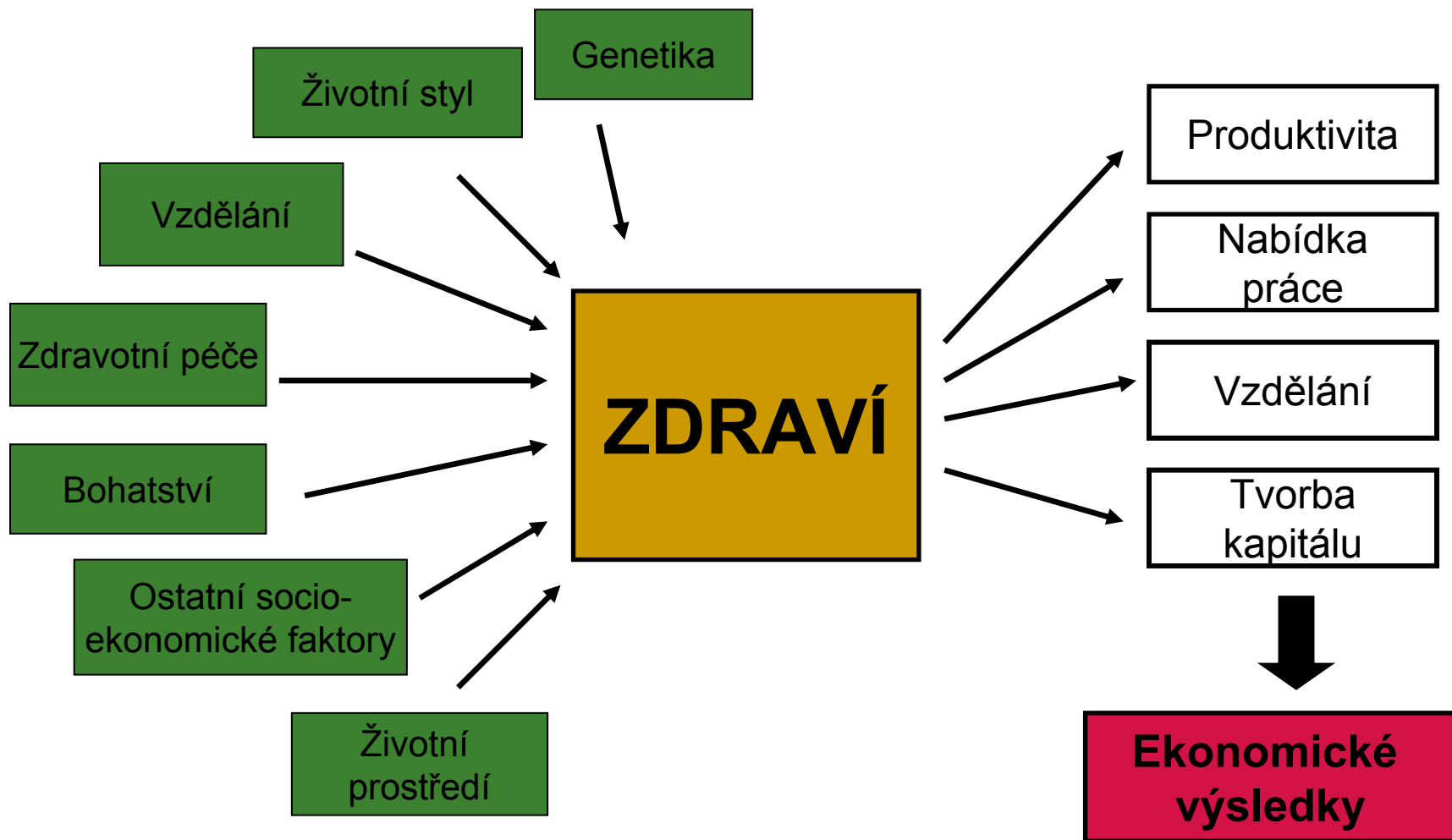
Základní zásady činnosti ES v oblasti zdraví

- Strategie založená na společných hodnotách v oblasti zdraví
- Základní hodnotou je posílení práv občanů
 - Zdravotní politika Společenství musí pokládat práva občanů a pacientů za klíčové východisko
 - To zahrnuje
 - účast na rozhodovacím procesu a jeho ovlivňování
 - kompetence potřebné k dobré životní pohodě
 - „zdravotní gramotnost“

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0630:FIN:CS:PDF>

~~<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:172:0041:0044:CS:PDF>~~

„Zdraví znamená bohatství“

Děkuji za pozornost.

Kontakt:

MUDr. Jarmila Rážová, Ph.D.

náměstkyně pro odborné zdravotní činnosti
v ochraně a podpoře veřejného zdraví
vedoucí Centra odborných činností v ochraně
a podpoře veřejného zdraví
Státní zdravotní ústav
Šrobárova 48
100 42 Praha 10

tel: 267 082 500

e-mail: jarmila.razova@szu.cz